

Åke Ortmark – makt- synaren på TV

Det skulle bli ännu en bok. Good Bye Sweden, var arbetsnamnet. Sedan kom IT-revolutionen och Sverige återhämtade sig. Lars Fimmerstad har träffat TV-profilen Åke Ortmark för ett samtal om Sverige idag, igår och imorgon.

FOTO: Övre, Pressens Bild. Undre, Peter Öhlander

NEJ, JAG FRÅGADE INTE vad den lilla vovven hette. Den som låg i korgen på Åke Ortmarks kontor på TV8 i Värtahamnen när jag intervjuade honom. Det är ett misstag som O aldrig skulle gjort själv. Under sin långa journalistkarriär har han gjort sig känd för att ha alla fakta på hand när han intervjuar.

”Påläst” är ett ord som ständigt återkommer i tidningsklipp och som han själv framhåller att han är, när vi träffas över en kopp automatkaffe. Vad han nu ska läsa! För vem har som han träffat de flesta maktavare i Sverige under årens lopp? Det borde gjort honom själv till den främsta källan.

Nu har snart 71-åringen överlevt de flesta av sina offer.

Men det kommer ständigt nya. Nu börjar de nya IT-magnaterna göra sig breda i Ortmarks populära torsdagsintervjuer. Där omger troféväggen i arbetsrummet besked, där utprintade bilder av de senaste intervjuoffren hänger på rad.

Betyder det också att makten i Sverige förskjutits från de gubbar från halvfeodala kapitalistfamiljer som Ortmark under åren och i sex böcker har varit särskilt framstående i att dissekera?

– Män som Johan Staël von Holstein eller Jonas Birgersson kan påverka samhällsklimatet och bilden av Sverige. Därigenom påverkar de många människor. Men de är ännu inte med i storföretagen där de stora besluten fattas eller i salongerna, säger Ortmark.

Ja, jag vet att det är oartigt att kalla folk för efternamn! Men Ortmark är en institution med samma namn, sedan han och de två andra O:na Gustaf Olivecrona och Lars Orup hottade upp svensk intervjuteknik i den gamla statstelevisionen för trettio år sedan. Det får bli Ortmark.

Nu gäller det, menar han, för de etablerade kretsarna att knyta de nya till sig. Investors köp av internetbyrå Spray är ett gott exempel.

– Om tio år kanske Spray är större och mer betydande för den ekonomiska tillväxten i Sverige än traditionella storföretag som Volvo eller ABB.

Detta är en ny insikt hos Ortmark. I mitten på nittotalet förberedde han en ny bok att komma efter *Ja-sägarna*. Den hade arbetsnamnet ”Good Bye Sweden”.

Lyckligtvis kom han aldrig igång, Sverige började gå bra igen.

Ortmark hör till dem som lyssnat på ekonomernas röster, röster som i så många år för närmast döva öron

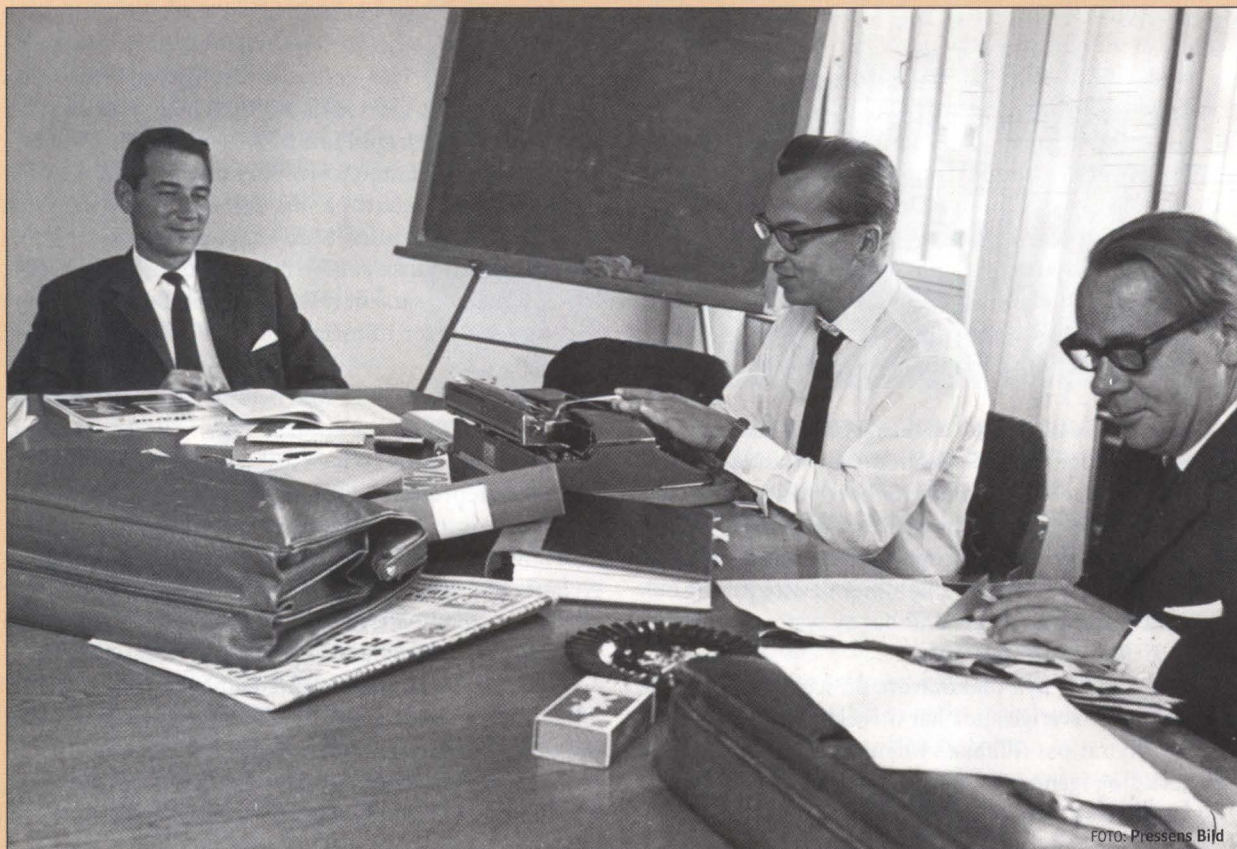

FOTO: Pressens Bild

De tre O:na. Gustaf Olivecrona, Åke Ortmark och Lars Orup.

pekat på Sveriges eftersläpning på alla statistikens fält sedan 1970.

Han tar fram ett papper och ritar kurvan, den hem-ska. Den som börjar 1970 och visar hur Sverige från att ha varit ett av de rikaste länderna i världen har blivit ett av de fattigaste i Europa.

DEN SVENSKA KURVAN KLÄTTAR LÅNGSAMT UPPÅT, medan OECD-genomsnittets kurva rusar i höjden långt ovan Sveriges.

– Det är en våldsamt klyfta, om vi hållit jämna steg med OECD-utvecklingen hade varje svensk familj idag haft 50 000 kronor mer om året att röra sig med.

– Jag har kört problemet med mina intervjugäster. När jag bad LO-chefen Bertil Jonsson kommentera OECD-siffrorna för tre år sedan svarade han att han var ledsen men han kände inte till den statistiken. Jag förstod först helt enkelt inte vad han menade!

Under många år har Ortmark sett dessa kurvor och blivit allt mer förstämnd över fosterlandets läge.

– Jag hörde till dom som tyckte det var kört för Sverige. Sedan kom denna konstighet: Att Sverige blev ett ledande IT-land. Jag får helt enkelt inte in det i min modell. Trots politiken, trots skattetrycket och utbildningspolitiken så kommer det ett Silicon Valley i Sverige, säger Ortmark och tittar förbryllat upp från sina kurvor på pappret.

Han är ödmjuk nog att säga att han inte kommit fram till någon förklaring, han har så att säga time out till svaret dyker upp. Men det gör det kanske från någon av hans intervjupersoner i torsdagsintervjun i TV8.

Men att en ny bransch poppat upp och visat sig så framstående i Sverige ser inte Ortmark som någon anledning för de som styr att luta sig tillbaka och vara belåtna med allting. Han pekar på andra framgångsrika branscher.

– Tänk om modellen hade siktat på att utveckla dem – och att vi samtidigt hade kunnat behålla dem i landet.

Nu gäller det att hålla ögonen på det nya. Skattetrycket finns ju kvar.

– Vi måste se till att inte all talang och all rikedom försvinner ur landet. Tänk på Economists yttrande om Sverige, "Where not to live". Talanger bor inte i Sverige.

Än så länge har de nya makthavarna från de nya branscherna visat sig okänsliga för materiella lockelser. Men snart, menar Ortmark, kommer de att gifta sig och få barn. Då kommer de att drabbas av systemets ekonomiska effekter.

Existensen av nya makthavare på scenen är bara ett exempel på att Sverige ändå har utvecklats till något bättre. Vi förflyttar oss tillbaka i tiden till det 60-tal då Åke Ortmark slog igenom på allvar i media.

– Det var ett förstenat samhälle. Makten låg i händerna på regeringen, riksdagen, ett fåtal storföretag, ett antal myndigheter och folkrörelserna.

NÄR VÄNSTERVÅGEN SVALLADE SOM VÄRST över Sverige på 70-talet kände sig Ortmark ensam. TV2, där han var producent och projektledare, hade en våg av nyanställningar 1969, den herostratiska "Vietnamdemonstrationen" som tågade rakt in på Sveriges Television.

– Idag skäms jag för att jag inte hade kraften att stå emot mer. Jag försökte anpassa mig allt för mycket till de här människorna. Jag hamnade i en arbetsgrupp med nästan bara vänstersocialister och halvkommunister. Då var det inte lätt att vara självständigt och stå emot. Vänstervågen var för stark. Nu tycker jag att jag då var en ynkelig anpassling.

Ändå sade dåvarande TV-chefen Örjan Wallqvist till honom att han måste stå emot: "Framför de ståndpunkter du har!"

– Men efter ett par gånger när jag talat inför 90 människor och ingen lyssnade, gav jag upp. Men folk kom fram till mig i enrum och sa: "Vad det var bra det du sa!"

Resultatet blev att TV enligt Ortmark inte belyste vad som höll på att hända i det svenska samhället, vad som var välståndsskapande krafter.

– Nu på TV8 är det helt annorlunda. Vi ska aktualisera tillväxtperspektivet, inte fördelningsperspektivet.

Överhuvudtaget gissar Ortmark att bredden är större numera i massmedia. Nu förekommer både vänster- och höger-tankar. Han ger också en eloge till think tanks som Timbro som gjort mycket för att lyfta fram aspekter i samhällsdebatten som inte blev belysta på 1970-talet.

Jag citerar författaren och litteraturprofessorn Göran Hägg som i en debatt på just Timbro talade om "den nyliberala fimbulvinter" som enligt honom råder i Sverige. Det är en tanke som just nu allt oftare framkastas. Svenska medier, särskilt tidningarna skulle enligt många vänsterdebattörer numera tala med en enda nyliberal tunga.

– Jag förstår om dom som befinner sig längst till vänster får den subjektiva uppfattningen att vara utträngda genom att numera hela åsiktsskalan från höger till vänster är representerad i samhällsdebatten. Vår debatt domineras inte alls av nyliberala åsikter.

Han pekar på fora som AB, Expressen och Dagens Nyheter där vänsterperspektivet fortfarande dominerar på kultursidorna. Däremot kan DN:s ledarsida idag göra anspråk på att vara borgerlig, enligt Ortmark.

Men hur är det med kvaliteten på nyhetsbevakningen idag i TV- mediet? Jag frågar honom vad han tycker om den vanliga anklagelsen för snuttifiering.

– Ja, inslagen i nyhetsprogrammen har blivit kortare, instämmer Ortmark. Extremen ser man i Amerika där en presidentkandidat får sju sekunder på sig att framföra sina åsikter.

Själv konstaterar han dock med belåtenhet att hans egna intervju-program på torsdagarna är 47 minuter långa och att gästerna där får tala till punkt.

–Men det är smala program. Då finns det en tendens att den stora publiken hellre tittar på såpa.

Idag räknar Ortmark sin publik i 10 000-tusental, inte 100 000-tusental som på statstelevisionens tid.

Jag undrar om det inte känns en smula trist. Tanten i speceriaffären kanske inte längre säger att hon just såg hans program kvällen innan. Tycker Ortmark om att vara uppmärksam?

–Vem vill inte bli älskad och uppskattad? Ett är en banal sanning att de som söker sig till journalistiken, i TV som i tidningar är exhibitionister i någon mening. Ingen säger väl heller nej till ära, makt och pengar.

Att programmen har blivit smalare och har färre tittare än på monopolets tid betyder också att bredden i utbudet ökat.

–Vi har en fragmentering av publiken, men tar också mer hänsyn till den om man jämför med 1950-talet. Jag kan känna lycka över den utvecklingen. Det klagas alldeles för mycket. Nyhetsprogrammen har blivit bättre. När jag började på ångradion 1958 fanns det ju bara en enda radiokanal och den tenderade att vara en megafon för makten.

Framför allt var de officiella instrument för Folkbildningsverket. Det var en utveckling som började redan på 1920-talet när det nya mediet radion lades under officell kontroll.

–Ett exempel: När tyskarna anföll Danmark och Norge den 9 april 1940 inleddes Dagens Eko med ett inslag om ändrade ransoneringsbestämmelser i Sverige.

Kanske hade det varit annorlunda om Ortmark varit med då. Sverige fick vänta till 1961 då Åke Ortmark och Herbert Söderström började med sina berömda ”skjutjärnsintervjuer”. Begreppet är faktiskt äldre än så, redan Strindberg talar i debutromanen *Röda Rummet* om ”revolverjournalistik”. Men det var de två, sedermera tre O:na, sedan Gustaf Olivecrona slutit sig till de två, som gjorde ”skjutjärnsjournalistik” till ett begrepp i var mans mun.

–Vi har en fragmentering av publiken, men tar också mer hänsyn till den om man jämför med 1950-talet. Jag kan känna lycka över den utvecklingen. Det klagas alldeles för mycket. Nyhetsprogrammen har blivit bättre. När jag började på ångradion 1958 fanns det ju bara en enda radiokanal och den tenderade att vara en megafon för makten.

–Det var en internationell våg, annars hade det inte gått. När jag idag tittar i gamla klipp förundras jag över att våra frågor då ansågs så utmanande.

Ortmarks styrka var vid sidan av hans envishet och goda pålästhet att han praktiskt taget som ensam i den dåvarande journalistkåren hade studerat vid Handelshögskolan.

Vad har då varit och är ledstjärnan för Ortmarks publicistiska verksamhet på skärmen och i de sex böckerna där han granskat svenska makthavare? *Maktspelet i Sverige* blev 1967 också ett begrepp.

Alla dessa makthavare som har passerat revy i Ortmarks program och böcker, har de inte också blivit Ortmarks omgivning. Jag frågar honom vem han umgås med. Först avvärjer han frågan med att han av princip

inte talar om sitt privatliv. Men när jag ändå undrar om han inte riskerar att bli hemmablind genom att själv tillhöra den grupp han granskar.

– Ett antal makthavare har jag i umgängeskretsen. Några representanter för handel och industri, några företagsledare, några kulturpersonligheter. Med åren fastnar man i en homogen umgängeskrets. Ibland har jag levt i symbios med politiker, rest med dem och ätit med dem. Det skapar en relation som är problematisk.

Men Ortmark ser ändå journalistyrket i sig som en bra motvikt mot ett socialt snedperspektiv.

– Journalister får en allsidig bild av många miljöer. Man rör sig i slott och koja, i ett spektrum av kontakter. Det är en situation som liknar den präster eller läkare lever i.

Det händer dock att Ortmark privat kan höra tex en företagsledare i efterskott ge en annan bild av en stor affär än den som han presenterade när den skedde. Det upplever han som frustrerande.

– I viss mening är vi alla lögnare. Vi tecknar en bild av verkligheten som gynnar det egna intresset. Det ligger i själva verklighetens natur. Vi människor rör oss alltid litet vid sidan av sanningen.

Ett exempel är fusionerna i läkemedelsindustrin. Alla inblandade var måna om när fusionerna skedde att försäkra att det inte skulle bli några effekter för forskningen i Sverige.

– Sen såg man hur det gick.

Budskapen offentligheten får är i sådana fall för det mesta tillrättalagda.

– Just därför, menar Ortmark, är det särskilt viktigt med en självständig kår av journalister och vetenskapsmän.

VI KOMMER IN PÅ ÄMNET de professionella informatorerna. Somliga journalister har kritiserats för att de drillat politiker och företagsledare i konsten att hantera media. Ortmark hör till dem.

– Informationsprocessen i samhället har blivit mer krävande. Att framträda inför media är idag en ny tillvaro som fordrar träning. Informationskonsulter och mediaträning behövs.

Ortmark ser det snarast som något positivt att makens företrädare tränar sig i att framträda inför media.

– Vissa företagsledare är rörande okunniga. Värst är Ericsson som förfogar över ett antal dåliga kommunikatörer och estradörer.

Han drar sig till minnes en direktör i Ericsson som vägrade att svara på frågan: "Vem är du?" Så bör det inte vara i dagens värld där den bästa kanalen till de anställda i ett storföretag faktiskt är TV och tidningarna, enligt Ortmark.

– Jag har själv sysslat med massmediaträning. På frå-

gan om det är förenligt med min roll som journalist svarar jag att jag inte har någon känsla av att den kritiken träffar mig. Att personer tränar sig i att kommunicera är ej ett moraliskt dilemma. De ska kunna ge värdefull information och samtidigt kunna vara underhållande.

Ortmark har själv blivit allt mer rutinerad med åren. När han började på TV8 för tre år sedan var det första gången han började intervjua utan att ha skrivna frågor framför sig. Han kastade sig dock inte rakt in i äventyret utan gjorde först sex provprogram utan papper.

– Det blir spontanare intervjuer då. De ska växa fram som ett dynamiskt samtal.

Tekniken lärde han sig under sin tid vid den privata Executive Channel som visades i interntve på hotel- len under några år på 80-talet. Där fick han arbeta med begränsade resurser i förhållande till dåtidens TV-giganter och hade inte tid att skriva ut frågor i förväg. Nöden visade sig ge ett gott resultat.

– Det kändes drastiskt att starta med "det papperslösa programmet".

När jag betraktar den ungdomlige 71-åringen nyligen kommen från dagens tennistimma, dristar jag mig att fråga hur länge han tänker hålla på

innan han går i pension? Han slår ifrån sig. I stället talar han om sin tillvaro som en nystart både professionellt och privat. Efter att ha avverkat tre äktenskap lever han nu lycklig med den 14 år yngre sambon Eva Norlin i villa på Värmdö, och glädjer sig åt barn och barnbarn.

– Man måste leva livet som om det vore oändligt!

Den oändligheten tänker Åke Ortmark fortsätta att fylla med arbete.

– Mitt jobb är också min hobby. Jag läser mycket och träffar intressanta människor. Vad är alternativet? Om du pensionerar dig drabbas du av hospitaliseringseffekter.

Han tror också att det blir allt vanligare att människor låter bli att pensionera sig.

– Särskilt om de har kul jobb. De fortsätter att läsa, skriva och tala. Personligen ser jag inget slut.

Med glädje talar han om hur medellivslängden ökar och ökar och medicinen gör mirakulösa framsteg.

– Snart kan medellivslängden bli 120 år.

När jag säger adjö till Ortmark och den lilla vovven (som säkert har ett namn) har jag en stark misstanke att han avser att leva för evigt.

Vi kan se fram emot många, många intressanta torsdagsintervjuer.

Lars Fimmerstad (fimmer@chello.se) är författare och skribent.

I viss mening är vi alla lögnare. Vi tecknar en bild av verkligheten som gynnar det egna intresset. Det ligger i själva verklighetens natur.